

การศึกษาคุณค่าและความเชื่อในพิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทย กลไกการสืบทอดองค์ความรู้และจริยธรรมวิชาชีพในศตวรรษที่ 21

A Study of Values and Beliefs in the Wai Khru Ritual of Traditional Thai Medicine: Mechanisms for the Transmission of Knowledge and Professional Ethics in the 21st Century

กันธิมา เพือกเจริญ

Guntima PhueakchroeyAuthor

สาขาวิชาแพทย์แผนไทย คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร
Department of Thai Traditional Medicine, Faculty of Natural Resources, Rajamangala University
of Technology Isan Sakon Nakhon Campus
Author E-Mail: guntima@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณค่าและสาระสำคัญของพิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทยในศตวรรษที่ 21 2) ศึกษาความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อผู้ประกอบการวิชาชีพในปัจจุบัน และ 3) ศึกษาการปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีเพื่อเสนอแนวทางสืบทอดอย่างยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาผ่านการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากผู้เข้าร่วมพิธีไหว้ครูฯ ประจำปี 2568 เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มจากผู้ร่วมพิธี

ผลการวิจัยพบว่า

- คุณค่าและสาระสำคัญ พิธีไหว้ครูเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดศาสตร์การรักษาและความกตัญญูต่อบรมครูช่วยปลูกฝังจริยธรรมวิชาชีพและความเมตตาต่อผู้ป่วย ทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สร้างความภาคภูมิใจในเครือข่ายวิชาชีพ
- ความเชื่อและอิทธิพล ผู้ประกอบการวิชาชีพยังคงเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและบารมีครูที่ช่วยคุ้มครองเสริมสิริมงคล การไหว้ครูช่วยเพิ่มพลังใจและความมั่นใจในการรักษา นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องการประสิทธิ์วิชาตามฤกษ์ยามที่สัมพันธ์กับประสิทธิภาพของสมุนไพรและตำแหน่งชีพจร
- การปรับตัวและการสืบทอด มีการยืดหยุ่นด้านรูปแบบและเวลาให้สอดคล้องวิถีชีวิตปัจจุบัน และมีการนำวิทยาศาสตร์มาช่วยอธิบายหลักการแพทย์แผนไทยเพื่อการทำงานร่วมกับสหวิชาชีพ แต่ยังคงรักษาแก่นแท้และเครื่องบวงสรวงตามจารีตโบราณ

แนวทางสำคัญในการสืบทอด คือ การส่งต่อประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น และการสร้างความตระหนักในคุณค่าของใบประกอบโรคศิลป์ควบคู่กับจารีตประเพณี การผสมผสานศาสตร์ทางจิตวิญญาณเข้ากับปัญญาทางวิทยาการ คือกุญแจสำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยดำรงอยู่และก้าวหน้าอย่างสง่างามในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: 1. พิธีการไหว้ครู; 2. พิธีกรรม; 3. แพทย์แผนไทย; 4. จริยธรรมวิชาชีพ

ABSTRACT

This research article aimed to: 1) examine the values and essential features of the Wai Khru ritual in Traditional Thai Medicine (TTM) in the 21st century; 2) investigate the beliefs

influencing contemporary practitioners; and 3) explore adaptive strategies amid socio-technological changes in order to propose pathways for sustainable transmission. This research adopts a qualitative approach, employing purposive sampling of participants attending the annual Wai Khru ritual in 2025 (B.E. 2568). Data were collected through in-depth interviews and focus group discussions with ritual participants.

The research found that:

1. Values and significance: The Wai Khru ritual functions as a cultural mechanism for transmitting healing knowledge and fostering gratitude toward master teachers. It cultivates professional ethics and compassion toward patients, while also serving as a unifying spiritual center that strengthens professional identity and pride within practitioner networks.

2. Beliefs and influence: Practitioners continue to uphold beliefs in supernatural forces and the spiritual authority of lineage masters, which are perceived to provide protection and auspiciousness. Participation in the ritual enhances morale and professional confidence. Additionally, beliefs in the consecration of knowledge according to auspicious timing are associated with the perceived efficacy of herbal medicine and pulse diagnosis.

3. Adaptation and transmission: The ritual demonstrates flexibility in form and scheduling to align with contemporary lifestyles. Scientific knowledge is increasingly incorporated to explain TTM principles and facilitate interdisciplinary collaboration, while the core essence and traditional ritual offerings are preserved.

In conclusion, the sustainable transmission of TTM knowledge relies on intergenerational transfer of experiential knowledge and the cultivation of awareness regarding the value of professional licensure alongside traditional practices. The integration of spiritual faith with scientific rationality constitutes a key mechanism through which Traditional Thai Medicine can be sustained and advanced with dignity in the 21st century.

Keywords: 1. Wai Khru Ritual; 2. Ritual Practice; 3. Traditional Thai Medicine; 4. Professional Ethics

บทนำ

พิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทยเป็นจารีตอันล้ำค่าที่สืบทอดภูมิปัญญาและจรรยาบรรณมาอย่างยาวนาน มิใช่เพียงการแสดงความกตัญญูต่อครูผู้ถ่ายทอดวิชา แต่ยังเป็นรากฐานทางจิตวิญญาณที่สร้างความเชื่อมั่นในการรักษา หากละเลยถือว่า “ผิดครู” โดยมีบรมครูชีวกโกมารภัจจ์เป็นศูนย์รวมศรัทธาสูงสุด (วินัย อินเสมียน และพระมหามิตร จิตปญโญ, 2564) ในยุคปัจจุบันคุณค่าและสาระสำคัญของพิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทยยังคงมีมิติที่ยังคงความสำคัญและมิติในด้านที่มีการให้ความหมายใหม่ กระบวนการปรับตัวของพิธีกรรมท่ามกลางกระแสเทคโนโลยีและสังคมสมัยใหม่มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปและมีการสร้างแนวทางในการสืบทอดภูมิปัญญาให้เกิดความยั่งยืนได้อย่างไรตามลำดับพิธีกรรมที่มีการกำหนดระเบียบแบบแผนชัดเจนมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ทั้งการตั้งเครื่องบูชา การเชิญเทพเทวดา และการครอบครู (ธนิต อยู่โพธิ์, 2494) แม้ในศตวรรษที่ 21 ที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญ พิธีนี้ยังคงเป็นกลไกหลักในการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมและปรับตัวให้เข้ากับพลวัตของสังคมสมัยใหม่ เพื่อรักษาคุณค่าและศักดิ์ศรีของวิชาชีพแพทย์แผนไทยให้ก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

การศึกษาวิจัยด้านการแพทย์แผนไทยในปัจจุบันมักเน้นมิติเชิงนโยบายและการปฏิบัติ แต่ยังขาดการเจาะลึกความเชื่อมโยงระหว่างพิธีไหว้ครูที่เป็นรากฐานทางจิตวิญญาณกับการปรับตัวในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะในมุมมองของแพทย์รุ่นใหม่ที่ต้องเผชิญกับพลวัตทางเทคโนโลยีและกระแสการแพทย์สมัยใหม่ที่ทวีความสำคัญขึ้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ว่าคุณค่าและความเชื่อดั้งเดิมยังคงดำรงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และ นภนาท อนุพงศ์พัฒน์, 2560) รวมถึงปัจจัยที่ทำให้พิธีกรรมนี้ยังคงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจรรยาบรรณวิชาชีพที่สำคัญ นอกจากนี้ยังมุ่งแก้ไขปัญหาการสืบทอดแบบฆาตกรรม ซึ่งเสี่ยงต่อการสูญหาย โดยการรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้เป็นเอกสารอ้างอิงเชิงประวัติศาสตร์และส่งต่อมรดกภูมิปัญญาอันล้ำค่าสู่คนรุ่นหลังอย่างเป็นระบบและยั่งยืน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2549)

สาขาแพทย์แผนไทย คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตสกลนคร ได้สืบสานประเพณีการไหว้ครูมานานกว่า 15 ปี เพื่อปลูกฝังความกตัญญูซึ่งเป็นคุณธรรมสูงสุดของวิชาชีพ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นในการศึกษาคุณค่าและความเชื่อในพิธีนี้ท่ามกลางพลวัตของศตวรรษที่ 21 เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางความรู้และจัดทำหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรป้องกันการสูญหายของภูมิปัญญาตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป งานวิจัยนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยสะท้อนอัตลักษณ์และสร้างฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการอนุรักษ์ แต่ยังเป็นแนวทางให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา เรียนรู้ และต่อยอดเพื่อพัฒนาการแพทย์แผนไทยอย่างยั่งยืน พร้อมเผยแพร่คุณค่าของพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์นี้สู่สังคมภายนอกให้เป็นທີ່ประจักษ์สืบไป

วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษาคุณค่าและสาระสำคัญของพิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทยในศตวรรษที่ 21
- 2) ศึกษาความเชื่อที่ปรากฏในพิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทยในปัจจุบันที่ยังคงมีอิทธิพลต่อผู้ประกอบการวิชาชีพและผู้เข้าร่วมพิธี
- 3) ศึกษาการปรับตัวของพิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 พร้อมเสนอแนวทางส่งเสริมการสืบทอดคุณค่าและความเชื่อ เพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการแพทย์แผนไทยอย่างยั่งยืนในอนาคต

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (In-depth Interviews) เป็นวิธีการหลักโดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non- Structure Interview) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) แบบประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อหาคำตอบตามกรอบแนวคิดและความมุ่งหมายของการวิจัย สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปแบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมายโดยใช้ทฤษฎี และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้รู้ (Key Informants) จำนวนตัวอย่าง 17 คน ได้แก่ อาจารย์ประจำสาขาการแพทย์แผนไทย จำนวน 5 คน คณบดีคณะทรัพยากรธรรมชาติ 1 คน ผู้ประกอบการด้านการแพทย์แผนไทย 2 คน นักศึกษาการแพทย์แผนไทย 2 คน การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้ใช้กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากผู้ร่วมพิธีไหว้ครู 12 คน ในการสนทนาเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion criteria) ผู้เข้าร่วมโครงการคือ อาจารย์ประจำสาขาการแพทย์แผนไทย นักศึกษาการแพทย์แผนไทย และผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมการไหว้ครู

แพทย์แผนไทย คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตสกลนคร มีการสังเกต (Observation) แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยเข้าไปร่วมพิธีกรรมการไหว้ครูแพทย์แผนไทย และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant Observation) ผู้วิจัยใช้แบบสังเกตกิจกรรมในพิธีกรรมการไหว้ครูอยู่นอกที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม หากจุดสนใจในการสัมภาษณ์หลักของพิธีไหว้ครู เพื่อทำการสัมภาษณ์ผู้นำในการประกอบพิธีและแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยกำหนดประเด็น คำถาม ข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและพิธีกรรม
- 2) แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ
- 3) แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 4) แนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญา

ผู้วิจัยกล่าวนำและให้กลุ่มแสดงความคิดเห็นในอย่างเปิดเผยและข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะได้จัดทำเป็นประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำไปวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการวิจัยต่อไปพร้อมกับข้อมูลที่ได้จากวิธีอื่น ๆ การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและข้อมูลที่ได้มาจากแบบสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม การสังเกต การจดบันทึก การอัดเทป และการบันทึกภาพ จัดเป็นหมวดหมู่ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามความมุ่งหมายและกรอบตามความคิดที่กำหนดไว้เป็นการวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) และการวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) เป็นวิธีวิเคราะห์ข้อมูล โดยการสร้างข้อมูลจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏที่มองเห็นจากการลงภาคสนาม เช่น กิจกรรมในการเตรียมงานไหว้ครู กิจกรรมในการไหว้ครู สภาพสังคม สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ พิธีกรรม ความเชื่อ ที่เกี่ยวกับการไหว้ครูและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (ชาย โพธิ์สิตา, 2562)

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) คือ กระบวนการจัดกลุ่มข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่หรือประเภทตามลักษณะที่กำหนดไว้ เพื่อให้สามารถเข้าใจและตีความข้อมูลได้ง่ายขึ้น โดยใช้ทฤษฎีเป็นแนวทางในการจำแนก และใช้วิธีการสังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลโดยตรง เพื่อสร้างประเภทของข้อมูลขึ้นมาในเชิงคุณภาพและผสมวิธี (สุรางค์ จันทวานิช, 2561)

ผลการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและพิธีกรรม (Culture and Rituals) ความเชื่อ (Beliefs) กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Change) และการสืบทอดภูมิปัญญา (Wisdom Transmission) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทยและเจ้าพิธีการบวงสรวง ผู้วิจัยสรุปประเด็นได้ดังนี้

1. การสืบสานความรู้และภูมิปัญญา พิธีกรรมเป็นกลไกการสืบทอด พิธีไหว้ครูเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ช่วยถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และศาสตร์การรักษาโรคจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ใช่แค่การเรียนรู้จากตำราแต่ต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญจากครู การเชื่อมโยงกับปฐมครู การอัญเชิญบรมครูชวโกมารภัจจ์บรมครูแห่งการแพทย์แผนโบราณและแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้าและพระฤๅษีผู้ค้นพบคุณค่ายาสมุนไพร เป็นการเชื่อมโยงศิษย์ในปัจจุบันเข้ากับสายธารความรู้และภูมิปัญญาโบราณที่มีมานานกว่า 2,000 ปี (พรหมทิพา ชนเศรษฐ์, 2561) การสร้างสำนักจริยธรรม หัวใจสำคัญคือความกตัญญูกตเวทีตา และการรับมอบตัวเป็นศิษย์เพื่อยอมรับบรรยาบรรณวิชาชีพ การรักษาตามหลักธรรม การรวมกลุ่มและความเป็นเอกภาพเป็นพื้นที่ให้ครูแพทย์ ศิษย์เก่า และนักศึกษาได้แลกเปลี่ยนความรู้ สร้างความสามัคคี และความเข้มแข็งให้สถาบันวิชาชีพ พิธีกรรมแฝงด้วยหลักธรรมและการพัฒนาตนเองด้วยสติปัญญา เพื่อวินิจฉัยโรคตามสมุฏฐานอย่างถูกต้อง

2. การสร้างสำนึกทางจริยธรรมและจรรยาบรรณ การแสดงความกตัญญูตเวทิตา หัวใจหลักของพิธีคือการแสดงความเคารพและสำนึกในพระคุณของครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของไทย การรับมอบตัวเป็นศิษย์พิธีนี้เป็นโอกาสสำคัญที่นักศึกษาใหม่จะได้มอบตัวเป็นศิษย์อย่างเป็นทางการ เป็นการยอมรับกฎเกณฑ์และจรรยาบรรณวิชาชีพที่ครูได้กำหนดไว้ เช่น การไม่ปฏิเสธผู้ป่วยอนาถา การไม่รักษาโรคโดยไม่รู้สมุญฐาน การปลุกจิตสำนึก (วินัย อินเสมียน และ พระมหามิตร ฐิตปัญโญ, 2564) การประกอบพิธีช่วยปลุกจิตสำนึกให้ผู้ประกอบวิชาชีพตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นไทยและดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม รวมถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการรักษา เช่น เมตตา กรุณา ความเชื่อมั่นในอำนาจเหนือธรรมชาติ เชื่อว่าการขอพรและบารมีครูจะช่วยปกป้องคุ้มครอง สร้างความสิริมงคล และเสริมสร้างพลังจิตวิญญาณให้การรักษาผู้ป่วยประสบความสำเร็จ ความสำคัญของวิชาความรู้โดยเฉพาะเรื่องพลังงานหรือไสยศาสตร์ต้องได้รับการประสิทธิ์วิชาจากสำนักครูอย่างถูกต้องจึงจะเกิดผล และป้องกันไม่ให้เกิด “กรรมติดกาย” หรือความผิดพลาดในการรักษา ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามและวันครุั้นการยึดถือวันพฤหัสบดีเป็นวันครุ และความเชื่อเรื่องช้างขึ้นช้างแรมที่สัมพันธ์กับโหราศาสตร์และชีพจรของมนุษย์ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพและความปลอดภัยของการวางยาในการรักษา และที่สำคัญสัญลักษณ์มงคลของเครื่องบวงสรวงอย่างบายศรีและข้าวตอก สื่อถึงสติปัญญาที่แตกฉานและความอุดมสมบูรณ์พูนสุขของพิธีไหว้ครู (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2560)

3. การปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและแนวทางการส่งเสริมสืบทอดอย่างยั่งยืน การวิจัยพบความท้าทายและการปรับตัวตามบริบทสังคมมีการยืดหยุ่นเรื่องสถานที่และวันเวลาจัดงานเพื่อรองรับศิษย์เก่าที่ติดภาระงาน โดยอาจจัดเป็นช่วงเทศกาลที่สะดวก แทนการยึดติดวันพฤหัสบดีเพียงอย่างเดียว การบูรณาการเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์นำวิชาการทางวิทยาศาสตร์มาใช้อธิบายหลักการแพทย์แผนไทยให้ทันสมัย และใช้เครื่องมือวิทยาศาสตร์เสริมในการทำงานร่วมกับสหวิชาชีพได้ดีขึ้น ความท้าทายเรื่องความถูกต้อง ยอมรับว่ามีความผิดพลาดในลำดับขั้นตอนและเครื่องบวงสรวงที่หาได้ยากในปัจจุบัน จึงเน้นการรักษาสิ่งที่เป็นแกนหลักและของมงคลดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด ส่วนแนวทางการส่งเสริมและสืบทอดการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงให้รุ่นพี่ (ชั้นปีที่ 3-4) เป็นแกนนำพาน้องเตรียมงาน เพื่อถ่ายทอดขั้นตอนจากรุ่นสู่รุ่น การสร้างวัฒนธรรมใหม่ให้กับครูบาอาจารย์ต้องเป็นแบบอย่างในการสืบทอดอย่างถูกต้อง และสร้างพื้นที่ประชาสัมพันธ์ให้ศิษย์เก่ากลับมารวมตัวกันมากขึ้น ในการจัดทำแบบอย่างที่ถูกต่อนั้นมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการไหว้ครูที่ถูกต้องตามแบบแผนโบราณไว้เป็นตัวอย่างเพื่อสร้างความศรัทธาและความยั่งยืนในอนาคต (เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, 2549)

การสัมภาษณ์เชิงลึกอาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยค้นพบอีกว่าพิธีกรรมการไหว้ครูทางการแพทย์แผนไทยนั้นใช้หลักพุทธธรรม ซึ่งหลักพุทธธรรมของการไหว้ครูแพทย์แผนไทยที่มีต่อบรมครูชีวกโกมารภัจจ์ ยังคงสำคัญต่อแพทย์แผนไทยทุกคน ดังนี้

ความกตัญญูตเวทิตา หลักธรรมในการสำนึกในพระคุณและตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณที่บรมครูชีวกโกมารภัจจ์มีความสำคัญต่อแพทย์แผนไทยแห่งการแพทย์แผนโบราณ เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้าและช่วยเหลือผู้ป่วยโดยไม่เลือกฐานะ การไหว้ครูจึงเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงสุดต่อครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของจรรยาบรรณแพทย์แผนไทยที่ต้องเคารพครูและวิชาความรู้ที่สืบทอดมา เมตตาและกรุณาเป็นส่วนหนึ่งของหลักพรหมวิหาร 4 หลักธรรมของความเมตตาเป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณาคือความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559) ทั้ง 2 หลักธรรมนี้มีความสำคัญต่อแพทย์แผนไทยเป็นอย่างมาก บรมครูชีวกโกมารภัจจ์มีคุณธรรมสำคัญ คือ ไม่ปฏิเสธคนไข้ที่ตั้งใจมาหา แสดงถึงความมีเมตตาและกรุณาอย่างสูงต่อเพื่อนมนุษย์ แพทย์แผนไทยทุกคนต้องยึดหลักนี้ในการรักษา คือ ต้องมีจิตใจที่พร้อมจะช่วยเหลือผู้ป่วยด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง และพยายามอย่างเต็มที่เพื่อบำบัดทุกข์หรือความเจ็บป่วยให้กับคนไข้ทุกคน ความไม่โลภการไม่อาลัยแก่ลาภ หลักธรรมในข้อนี้คือการละเว้นจากความอยากได้ในทางที่ไม่ถูกไม่

ควร ความสำคัญต่อแพทย์แผนไทย บรมครูชีวกโกมารภัจจ์ได้รับการยกย่องว่า ไม่อ้อแอ้แก่ลามก มีกาย วาจา และใจบริสุทธิ์ ตามหลักลักษณะของแพทย์ที่ดีในทางพุทธธรรม ซึ่งเป็นจริยธรรมสำคัญที่แพทย์ทุกคนต้องยึดถือ ต้องไม่ใช้ความรู้ไปในทางที่ทุจริตหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อน การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องสติและปัญญา หลักธรรมในการเรียนรู้วิชาอย่างรอบด้านและการมีสติปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ บรมครูชีวกโกมารภัจจ์เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถยอดเยี่ยมในการรักษาโรคใช้ศาสตร์และศิลป์เพื่อให้ได้ผลดี (วินัย อินเสมียน และพระมหามิตร ฐิตปญโญ, 2564) การไหว้ครูจึงแฝงความหมายของการขอพรจากครูให้เกิดสติปัญญาแตกฉานในวิชาการแพทย์ เพื่อให้สามารถวินิจฉัยและรักษาโรคได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และรู้เหตุแห่งโรค ไม่ใช่รักษาโดยไม่รู้ คัมภีร์เวชหรือสมุฏฐานของโรค หลักธรรมเหล่านี้จึงเป็นหัวใจสำคัญที่ยึดโยงพิธีไหว้ครูเข้ากับจรรยาบรรณวิชาชีพแพทย์แผนไทยที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

จากการสนทนากลุ่มกับอาจารย์แพทย์แผนไทย ผู้ประกอบการ นักศึกษา และหมอพื้นบ้าน สามารถสรุปแนวคิดและความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรมไหว้ครูในประเด็นหลัก ๆ ได้ดังนี้

1. ความคิดเห็นเรื่องพิธีกรรมการไหว้ครู ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทุกคนมีความเห็นในทิศทางเดียวกันว่า พิธีการไหว้ครูเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยมองว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ควรรักษาไว้ อาจารย์แพทย์แผนไทยกล่าวว่าการไหว้ครูทำให้มองเห็นว่า “เรามีครูนะ” และเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี โอกาสอันเป็นมงคลและสร้างพลัง นักศึกษามองว่าเป็น “โอกาสที่เป็นมงคลในชีวิต” ทำให้มี “พลังและมั่นใจมากขึ้นว่าเรากำลังมีครู” พิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ประกอบการเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการแสดงความกตัญญู เป็นสิริมงคล และ “เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน” การแสดงความกตัญญูและรำลึกถึงครู ผู้รับซื้อและแปรรูปสมุนไพรยืนยันว่ารักและศรัทธาในพิธีกรรมนี้ เพราะเชื่อมันจะทำให้เจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในชีวิต

2. การเป็นแพทย์แผนไทยจำเป็นต้องเข้าพิธีไหว้ครูหรือไม่ อย่างไร ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มองว่า ควรเข้าร่วมพิธีไหว้ครู เพราะเป็นการแสดงความเคารพและรำลึกถึงครู ต่างระบุว่า “หากเป็นไปได้แพทย์แผนไทยควรเข้าร่วมพิธีไหว้ครู เพื่อเคารพครู รำลึกถึงครูตลอดเวลา” เพราะวิชาที่ครูให้มาจะยังคงอยู่ตลอดไปเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ศิษย์เก่าและนักศึกษากล่าวว่าการกลับมาไหว้ครูเหมือนเป็นการ “เติมพลังตัวเอง” ทำให้ “มั่นใจว่าเราเป็นศิษย์มีครู” ก่อนออกไปปฏิบัติงานรักษาคณไข เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ปฏิบัติตนให้ถูกต้อง อาจารย์กล่าวว่า การไหว้ครูทำให้ลูกศิษย์ตระหนักถึงความเคารพครู และ “ได้ประพฤติปฏิบัติตัวในทางที่ถูกต้องตามจรรยาบรรณของหมอ”

3. พิธีการไหว้ครูต้องยึดมั่นไว้ตลอดไปหรือไม่ แนวคิดของผู้เข้าร่วมทุกคนสะท้อนความต้องการที่จะ ยึดมั่นและสืบสานพิธีกรรมนี้ไว้ตลอดไป ดังนั้นความสำคัญของการรักษาขนบธรรมเนียมอาจารย์แพทย์แผนไทยเน้นย้ำว่าเป็น “ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ควรรักษาไว้” ความมุ่งมั่นในการสืบสาน แสดงความตั้งใจที่จะ “ร่วมดำรงสืบสานวัฒนธรรมนี้ตลอดไป” การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น นักศึกษารุ่นพี่ถ่ายทอดวิธีการจัดงานให้กับรุ่นน้อง และผู้เข้าร่วมหลายท่านเข้าร่วมพิธีอย่างต่อเนื่องทุกปี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสืบสานที่ไม่ขาดสาย

4. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ (Beliefs) ความเชื่อหลักที่สะท้อนผ่านการสนทนากลุ่ม คือ ความศรัทธาในครูบาอาจารย์และพิธีไหว้ครู เชื่อว่าพิธีไหว้ครูเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์และมีบารมีของครูคุ้มครองความเชื่อเรื่องความก้าวหน้าและความเป็นสิริมงคลการเข้าร่วมพิธีถือเป็น สิริมงคล และทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานและความสำเร็จในชีวิต ความเชื่อเรื่องศิษย์มีครูความเชื่อนี้เป็นพลังใจ และสร้างความมั่นใจในการประกอบวิชาชีพและการดูแลคนไข

5. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Change) ผู้เข้าร่วมมีการกล่าวถึงการปรับตัวและการคงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การคงความเชื่อมั่นในการแพทย์แผนไทย แม้ว่า “ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยก้าวไกลไปมาก” และสามารถเรียนรู้ได้จากการสืบค้นต่าง ๆ “คงมีความเชื่อมั่น

ในการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย” และหวังให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนการประยุกต์ใช้ความรู้มีการกล่าวถึง การนำความรู้มาประยุกต์ใช้แต่ก็ยังคงยึดมั่นในพิธีกรรมไหว้ครูซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม

6. แนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญา (Wisdom Transmission) การสนทนากลุ่มเน้นย้ำถึง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบต่าง ๆ การเรียนรู้จากตำราและอาจารย์รุ่นเก่า “เรียนรู้เอาจากตำรา และอาจารย์รุ่นเก่าที่จัดทำไว้เป็นแบบอย่าง” การถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างศิษย์นักศึกษารุ่นพี่ถ่ายทอด วิธีการทำงานการวางแผนจัดซื้อเครื่องบงสรวงและการจัดสถานที่ให้กับรุ่นน้อง การถ่ายทอดความรู้จากหมอ พืชบ้านที่เต็มใจจะ “ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่” โดยเฉพาะความรู้ด้านการนวด การเป็นแหล่งเรียนรู้ยังคงมี สัมพันธภาพที่ดีกับทางสาขาในการเป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรและเป็นแหล่งต้นแบบการผลิตแปรรูปสมุนไพร การวิเคราะห์ผลกระทบเชิงบวกของการจัดพิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทยจากการสนทนากลุ่ม ผู้เข้าร่วมได้กล่าวถึง ผลกระทบเชิงบวกที่ชัดเจนและครอบคลุมทั้งมิติทางด้าน จิตใจ ศิลธรรม วิชาชีพ และการสืบสานวัฒนธรรม ดังนี้ ด้านจิตใจและคุณธรรม (Morale and Ethics) ผลกระทบเชิงบวกคำกล่าวของผู้เข้าร่วม เป็นหลักฐานสนับสนุน การสร้างความเคารพและกตัญญู “เป็นการแสดงความกตัญญู” และทำให้ลูกศิษย์ “ตระหนักถึงการที่ทำให้มี ความเคารพครู” จากความเห็นของอาจารย์และผู้ประกอบการ การเสริมพลังใจและความมั่นใจ “เป็นพลังให้พวก หนูตั้งใจขึ้นค่ะ” และ “ทำให้ผมมีพลังและมั่นใจมากขึ้นว่าเราก็คิษย์มีครูนะ” จากความเห็นของนักศึกษา “เป็น สิริมงคล” และ “เป็นโอกาสที่เป็นมงคลในชีวิตเป็นอย่างยิ่ง” จากความเห็นของผู้ประกอบการและนักศึกษา การ ส่งเสริมสุขภาพจิต “ดีต่อใจและความรู้สึกดีมาก” จากความเห็นของนักศึกษา “เหมือนเป็นการเติมพลังตัวเอง ค่ะ” ความเห็นจากศิษย์เก่า การได้รับการมีคุ้มครอง “แม่ก็หวังให้บาร์มีของครูคุ้มครองแม่” ความเห็นจากหมอ พืชบ้าน ด้านวิชาชีพและการทำงาน ผลกระทบเชิงบวกคำกล่าวของผู้เข้าร่วมคำกล่าวของผู้เข้าร่วมเป็นหลักฐาน สนับสนุน การประพฤติตนตามจรรยาบรรณ “จะได้ประพฤติปฏิบัติตัวในทางที่ถูกต้องตามจรรยาบรรณของหมอ ที่แบบว่าได้ตั้งกฎเกณฑ์ไว้” จากคำกล่าวของอาจารย์ ความเจริญก้าวหน้าในอาชีพ “เป็นการสร้างความ เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน” จากคำกล่าวของผู้ประกอบการและผู้รับซื้อสมุนไพรการเป็นศิษย์มีครูสร้าง ความมั่นใจในการปฏิบัติงานจริง เช่น “กลับไปทำงานก็มั่นใจในการดูแลคนไข้ค่ะ” จากศิษย์เก่า ด้านสังคมและ วัฒนธรรม ผลกระทบเชิงบวกคำกล่าวของผู้เข้าร่วม การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเป็น “ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ควรรักษาไว้” คำกล่าวของอาจารย์ และเป็น “การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี” การสืบทอดภูมิ ปัญญาเป็นช่องทางให้เกิดการถ่ายทอดวิธีการทำงานและการจัดพิธีจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องและหมอพืชบ้านเต็มใจ “ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่” การสร้างความผูกพันและเครือข่ายได้ ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ คำกล่าวของศิษย์เก่าและ ผู้รับซื้อสมุนไพรสะท้อนให้เห็นว่าพิธีการไหว้ครูนั้นเกิดจากความเชื่อมั่น ศรัทธาที่เปี่ยมล้นต่อองค์วิชาความรู้ด้าน การแพทย์แผนไทยและมีความศรัทธาแรงกล้าต่อบรมครูชีวโกมารภักจีโดยไม่ติดข้องสงสัยแต่ประการใด เกิด การทำงานโดยน้อมนำหลักอิทธิบาท 4 มาปฏิบัติใช้ สะท้อนให้เห็นจากการที่การเตรียมงานไหว้ครูส่วนใหญ่ มี ฉันทะ คือความปรารถนาที่แท้จริงที่จะทำงานพิธีไหว้ครูให้ยิ่งใหญ่ สมบูรณ์ วิริยะ คือความเพียรที่แม้จะพบ อุปสรรคก็ไม่อาจทำให้ล้มเลิก นึกถึงความสำเร็จของงานเป็นที่ตั้งมั่น จิตตะ คือความมุ่งมั่น แม้การหาของ บงสรวงให้สมบูรณ์จะใช้ความพยายาม หรือการประกอบบายศรีให้สวยงาม การจัดสถานที่ที่อาจมีอุปสรรค มากมาย ก็ไม่ทำให้ท้อถอย วิมังสา คือใช้ปัญญาวางแผนล่วงหน้าเตรียมการมาได้อย่างเหมาะสม เพื่อทำ ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด เพราะสิ่งที่ประจักษ์ตรงหน้านั้นทุกคนต่างเข้าใจตรงกันว่า แม้ต้องเหนื่อยหรือเสียสละ มากเพียงใดคือโอกาสทองของแพทย์แผนไทย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2549) ที่ได้แสดง ความเคารพบูชาครูด้วยหัวใจอย่างแท้จริง มีความตั้งใจทุ่มเทร่างกายแรงใจเพื่อช่วยเหลืองานอย่างเต็มกำลัง ความสามารถ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่เป็นปัจจัยส่งผลต่อพลังใจในการประกอบวิชาชีพไม่ว่าจะเป็น บทบาทใดในแพทย์แผนไทย การจัดพิธีไหว้ครูตามความเห็นของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม มิใช่เพียงกิจกรรมเชิง สัญลักษณ์ แต่เป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมจิตวิญญาณของความเป็นแพทย์แผนไทย สร้างความตระหนักถึง

รากฐานทางวิชาชีพควบคู่ไปกับการเติมพลังทางบวกสร้างขวัญและกำลังใจ ตลอดจนเป็นเสาหลักในการดำรงรักษาและสืบสานภูมิปัญญาและจรรยาบรรณของวิชาชีพให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย มองเห็นภาพของความสำเร็จของงานพิธีการไหว้ครูแพทย์แผนไทยเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันในการเตรียมการจัดงานพิธี การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ช่วยเหลือและเสียสละทั้งกำลังกายและกำลังใจ เป็นการทำงานในทุกมิติทางด้านสังคมจิตใจ จิตวิญญาณด้วย ทุกสิ่งอย่างเป็นเรื่องที่เป็นนามธรรม เข้าใจ รู้ เห็นและสัมผัสได้ด้วยหัวใจที่ศรัทธาต่อบรมครูชีวกโกมารภัจจ์อย่างลึกซึ้ง สิ่งไหนที่เกินขอบเขตการรับรู้ของอายตนะโดยปกติของคนทั่วไป พิสูจน์ให้เห็นได้แต่เพียงตนเป็นดังปัจเจกจัดตั้ง ที่แพทย์แผนไทยทุกคนต่างตระหนักรู้ด้วยจิตสำนึกแห่งการบูชาสูงสุด

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาที่ได้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม พิธีกรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยสามารถอภิปรายผลได้ในประเด็นสำคัญ ดังนี้

คุณค่าและสาระสำคัญการหล่อหลอมจริยธรรมผ่านสัญลักษณ์สิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัยนี้พิธีไหว้ครูไม่ใช่เพียงการระลึกถึงครูในอดีต แต่เป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการส่งต่อจรรยาบรรณวิชาชีพและสร้างความเป็นเอกภาพในกลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพ โดยมีบรมครูชีวกโกมารภัจจ์เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ สอดคล้องกับผลการวิจัยงานของ พรณทิพา ชเนศร์ (2561) ที่ระบุว่าแพทย์แผนไทยมีลักษณะเป็น “พุทธจิตวิทยา” ที่ใช้พิธีกรรมเป็นกุศโลบายในการขัดเกลาจิตใจผู้รักษาให้มีเมตตาธรรม และสอดคล้องกับ วินัย อินเสมียน และคณะ (2564) ที่เน้นว่าพิธีไหว้ครู คือรากฐานทางจิตวิญญาณที่สร้างความเชื่อมั่นในการรักษา ข้อคิดเห็นของผู้วิจัยในศตวรรษที่ 21 ที่การแพทย์มุ่งเน้นความสำเร็จทางพาณิชย์ พิธีไหว้ครูทำหน้าที่เป็น ข้อย้ำเตือนทางจริยธรรมที่แพทย์แผนไทยยึดถือผู้ป่วยเป็นที่ตั้งมากกว่าผลกำไร

อิทธิพลของความเชื่อพลังเหนือธรรมชาติและพลังทางจิตวิทยา สิ่งที่ค้นพบว่าความเชื่อเรื่อง “แรงครู” และการประสิทธิ์วิชายังคงเข้มข้น โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามและสำนักครู ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความมั่นใจ (Self-Efficacy) ของผู้ประกอบการวิชาชีพในการวินิจฉัยและวางยารักษาสอดคล้องกับแนวคิดของ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และ นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ (2560) ในเรื่องสุขภาพทางปัญญา (Spiritual Health) ที่อธิบายว่ามิติทางจิตวิญญาณมีผลต่อสุขภาพและการเยียวยา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ชาย โพธิ์สีตา (2562) ที่มองว่าความเชื่อเชิงวัฒนธรรมเป็นโครงสร้างส่วนบนที่กำกับการปฏิบัติงานของคนในสังคมนั้น ๆ ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าความเชื่อเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องงมงายแต่เป็นกลไกทางจิตวิทยาที่ช่วยลดความวิตกกังวลของผู้รักษาในการเผชิญกับโรคที่ซับซ้อน ทำให้เกิดสมาธิและสติในการบำบัดรักษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์รวม (Holistic Care) และการปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง การผสมผสานศรัทธากับวิทยาศาสตร์สิ่งที่ค้นพบในงานวิจัยพิธีการไหว้ครูมีการปรับตัวเชิงโครงสร้าง (Structural Adaptation) เช่น การยืดหยุ่นเวลา และการใช้เทคโนโลยีสื่อสารเพื่อรวมกลุ่มศิษย์เก่าแต่ยังคงแก่นของพิธีไว้ และมีการนำคำอธิบายเชิงวิทยาศาสตร์มาใช้สื่อสารความเชื่อดั้งเดิมมากขึ้นสอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ พรณทิพา ชเนศร์ (2561) ที่ว่าระบบความเชื่อดั้งเดิมจะดำรงอยู่ได้ต้องมีการปรับประสานกับโลกทัศน์สมัยใหม่ (Modern Worldview) เพื่อให้คนรุ่นใหม่ยอมรับได้โดยไม่รู้สึกขัดแย้งกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ ข้อคิดเห็นของผู้วิจัยพบว่าพิธีไหว้ครูยังคงอยู่ได้ในศตวรรษที่ 21 แสดงให้เห็นว่าศรัทธาและวิทยาศาสตร์ไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับมาตรฐานสากล การปรับตัวโดยใช้วิทยาการภายนอกมาอธิบาย ศรัทธาภายใน คือกุญแจสำคัญที่จะทำให้การแพทย์แผนไทยก้าวหน้าอย่างสง่างาม (นิลาวัลย์ เตชะสืบ และคณะ, 2564)

งานวิจัยนี้พิสูจน์ให้เห็นว่า พิธีไหว้ครูคือทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่สำคัญ ซึ่งหากได้รับการส่งเสริมอย่างถูกต้องทางผ่านเครือข่ายศิษย์เก่าและการบูรณาการเข้ากับหลักสูตรสมัยใหม่ จะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาการแพทย์แผนไทยอย่างยั่งยืนในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพแสดงถึง “โมเดลวงจรแห่งศรัทธาและปัญญาเพื่อความยั่งยืน” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในศตวรรษที่ 21 โดยมีรายละเอียดองค์ประกอบดังนี้

1. รากฐานทางจิตวิญญาณ ส่วนล่างสุดที่เป็นรูปรากไม้และสัญลักษณ์ดอกบัว สื่อถึงหัวใจหลักที่ขับเคลื่อนวิชาชีพ ซึ่งฝังรากลึกในจิตใจของผู้ประกอบวิชาชีพ ได้แก่ ความกตัญญูสำนึกในพระคุณของครูบาอาจารย์ ความเมตตากรุณา ความปรารถนาดีต่อผู้ป่วยโดยไม่เลือกปฏิบัติความไม่โลภ การยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพ ไม่มุ่งหวังเพียงลาภสักการะ

2. กลไกการขับเคลื่อน สัญลักษณ์รูปฟันเฟืองตรงกลาง สื่อถึง พิธีไหว้ครู ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนความเชื่อ (นามธรรม) ให้เป็นการปฏิบัติ (รูปธรรม) โดยน้อมนำหลัก อิทธิบาท 4 มาใช้ วิริยะ ความเพียรในการเตรียมงานและเครื่องสักการะอย่างประณีต วิมังสา การใช้ปัญญาในการวางแผนและจัดลำดับขั้นตอนพิธี เพื่อหลอมรวมจิตสำนึกของศิษย์ให้พร้อมรับการถ่ายทอดวิชา

3. สะพานเชื่อมและการปรับตัว รูปสะพานที่เชื่อมระหว่างสองฝั่งสื่อถึงบทบาทของพิธีไหว้ครูในยุคสมัยใหม่ฝั่งรูปดวงอาทิตย์โลกแห่งศรัทธาและจริยธรรม ฝั่งรูปโลกและวงจรไฟฟ้าวิทยาการและเทคโนโลยี

สมัยใหม่ การปรับตัว การสร้างความยืดหยุ่น ในด้านรูปแบบและเวลาและการจัดการความรู้ จากระบบบอกเล่าสู่ฐานข้อมูลดิจิทัล

4. ส่วนบนสุดที่เป็นวงกลม 4 ประการ คือผลลัพธ์ที่ได้เมื่อทุกส่วนทำงานสอดคล้องกัน ความเชื่อมั่นพลังใจจากการเป็น “ศิษย์มีครู” ในการรักษาผู้ป่วย อัตลักษณ์ความชัดเจนในตัวตนและจิตวิญญาณของแพทย์แผนไทย การสืบทอดการส่งต่อองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย การพัฒนาองค์รวมการก้าวไปข้างหน้าของวิชาชีพอย่างมั่นคงและสง่างามในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้คือ โมเดลวงจรแห่งศรัทธาและปัญญาเพื่อความยั่งยืน ซึ่งเกิดจากการตกผลึกข้อมูลผ่านกระบวนการตีความเชิงลึกและการวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยการรวบรวมรหัส (Coding) จากเสียงสะท้อนของผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบวิชาชีพ จนพบคำสำคัญที่เป็นหัวใจหลัก ได้แก่ ความกตัญญู จรรยาบรรณ พลังใจ และการปรับตัวตามเทคโนโลยี ผู้วิจัยได้สังเคราะห์โมทัศน์ใหม่ผ่านการจัดกลุ่มความสัมพันธ์ โดยเปรียบเทียบความกตัญญู เป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดพิธีกรรม (กลไก) และนำไปสู่ความเชื่อมั่นในการรักษา (ผลลัพธ์) ความโดดเด่นของโมเดลนี้ คือ การสร้างสะพานเชื่อมระหว่างศรัทธาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นว่าแพทย์แผนไทยในยุคปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่เพียงจารีตในอดีต แต่สามารถผสมรวมกับฐานข้อมูลและเทคโนโลยีได้อย่างยั่งยืน โมเดลนี้เป็นภาพสะท้อนว่า การที่แพทย์แผนไทยจะก้าวไปข้างหน้าอย่างสง่างามในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องอาศัยการหมุนเวียนของฟันเฟืองทั้งสองด้าน คือ มิติจิตวิญญาณที่เป็นรากเหง้าดั้งเดิม และความยืดหยุ่นในการปรับตัวเข้าสู่สากล ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการรักษา อัตลักษณ์และศักดิ์ศรีของวิชาชีพให้คงอยู่สืบไป

สรุป

พิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทย คือรากฐานทางจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงศรัทธาต่อบรมครูชีวกโกมารภัจจ์เข้ากับหลักพุทธธรรม คือ เมตตา กรุณา และไมโลภ เพื่อหล่อหลอมจรรยาบรรณวิชาชีพในศตวรรษที่ 21 โดยพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นกลไกปรับเปลี่ยนความเชื่อสู่นามธรรมผ่านหลักอริยบท 4 ในการปฏิบัติงานและสร้างความเชื่อมั่นในการรักษา ผลการศึกษาได้นำเสนอ “โมเดลวงจรแห่งศรัทธาและปัญญาเพื่อความยั่งยืน” ที่บูรณาการจารีตประเพณีเข้ากับพลวัตสมัยใหม่และการจัดการความรู้จากมุขปาฐะสู่ฐานข้อมูลดิจิทัล เพื่อแก้ปัญหาสุญหายของภูมิปัญญาและส่งเสริมการสร้างเครือข่ายศิษย์เก่าในฐานะพี่เลี้ยงและแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ การวิจัยสรุปว่าการรักษาอัตลักษณ์นี้ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงความกตัญญู แต่ยังเป็นการสร้างพลังใจและเอกภาพของวิชาชีพให้ก้าวหน้าอย่างสง่างามและยั่งยืนในยุคเทคโนโลยี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กำหนดให้เป็นเทศกาลประจำปี ควรมีการกำหนดตารางงานพิธีไหว้ครูและมอบตัวศิษย์ล่วงหน้าอย่างน้อย 3-6 เดือน และจัดในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ที่เหมาะสม เพื่อให้ศิษย์เก่า ผู้ประกอบการและบุคคลทั่วไปสามารถวางแผนล่วงหน้าและมาร่วมงานได้อย่างพร้อม

2. จัดทำคู่มือและวิดิทัศน์การสืบทอดพิธี ควรจัดทำคู่มือมาตรฐาน/วิดิทัศน์การถ่ายทอดขั้นตอนและเครื่องบวงสรวงที่ถูกต้อง เน้นความถูกต้องของลำดับขั้นตอนและเครื่องบวงสรวงตามแบบแผนโบราณ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง

3. เพื่อป้องกัน “ความผิดพลาดจากเดิม” เชื่อมโยงพิธีกับงานวิชาการ ควรกำหนดให้มีการเสวนาหรือนำเสนอผลงานวิจัยของศิษย์เก่าหรือนักศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยควบคู่กับการจัดพิธีไหว้ครู เพื่อเพิ่มมิติทางวิชาการและส่งเสริมการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ความสำคัญของหลักพุทธธรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบูรณาการหลักธรรมที่สำคัญ เมตตา กรุณา ความไม่โลภ โดยควรให้ความสำคัญในหลักสูตรและการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรม และใช้พิธีไหว้ครูเป็นโอกาสในการประกาศเจตนารมณ์ ในการยึดมั่นจรรยาบรรณวิชาชีพในแต่ละปี

2. ส่งเสริมการรวมกลุ่มของศิษย์เก่า ควรสร้างเครือข่ายศิษย์เก่าที่เป็นระบบเพื่อให้ศิษย์เก่ามีส่วนร่วมในการเป็น “แหล่งเรียนรู้ด้านการแพทย์แผนไทย สมุนไพรและต้นแบบการผลิตแปรรูป” และเป็นพี่เลี้ยงในการประกอบวิชาชีพให้กับศิษย์ปัจจุบันสำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไป

3. ควรทำวิจัยประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนบูรณาการพุทธธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพในหลักสูตรการแพทย์แผนไทยเพื่อสร้างอัตลักษณ์และเกี่ยวกับบัณฑิตในเรื่องของกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายศิษย์เก่าในฐานะ “พี่เลี้ยง” เพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2560). *ตำราพื้นฐานวิชาชีพการแพทย์แผนไทย*. พิมพ์ดี โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และนภนาท อนุพงศ์พัฒน์. (2560). *สุขภาพทางปัญญา: จิตวิญญาณ ศาสนา และความ เป็นมนุษย์*. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2562). *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 8). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2494). *พิธีไหว้ครูและตำราครอบไขนละคร*. D-Library National Library of Thailand. <https://digital.nlt.go.th/dlib/items/show/10840>
- นิลาวัลย์ เตชะสืบ, ณัฏ ยันต์ทอง, และวิชาญ เจริญวิไลรัตน์. (2564). *การไหว้ครู: คุณค่า ภูมิปัญญากับบริบท ทางวัฒนธรรม*. วิทยาลัยนครราชสีมา.
- พรพนทิพา ชนศรี. (2561). แบบจำลองพุทธจิตวิทยาการบำบัดดูแลและส่งเสริมสุขภาพองค์รวม ในแพทย์แผน ไทย. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 14(3). <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGSR/article/view/185041>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 45). สหธรรมิก.
- เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. (2549). *จิตวิญญาณและความเชื่อในวิถีการแพทย์แผนไทย*. กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- วินัย อินเสมียน และพระมหามิตร จิตฺตปญฺโญ. (2564). หมอชีวกกับการรักษาโรคในพุทธศาสนา. *วารสาร สถาบันวิจัยพหุวัฒนธรรม*, 8(1), 127–136. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/prij/article/view/243166>
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2549). *การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน* (พิมพ์ครั้งที่ 8). สุขภาพใจ.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2561). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 24). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.